

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی

دانشکده علوم سیاسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M. A)

رشته روابط بین الملل

موضوع:

نقش و جایگاه دیپلماسی علم و فناوری در حوزه سیاست

خارجی جمهوری اسلامی ایران

استاد راهنما :

سرکار خانم دکتر طاهره ابراهیمی فر

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر اردشیر سنایی

پژوهشگر :

حسین احمدی

تابستان ۹۱

تعهذنامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانف حسین احمفی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد به شماره دانشجویی ۸۷۰۰۰۱۲۴۵ در رشته روابط بین الملل که در تاریخ ۹۱/۶/۱۸ از پایان نامه خود تحت عنوان نقش و جایگاه دیپلماسی علم و فناوری در حوزه سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با کسب نمره و درجه دفاع نموده ام باینوسیله متعهد می شوم:

- ۱- این پایان نامه حاصل تحقیق رو پژوهش انجام شده توسط اینجانف بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.
- ۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاهها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.
- ۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هرگونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.
- ۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانف مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء:

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۱/۶/۱۸

حسین احمدی دانشجوی کارشناسی ارشد روابط بین الملل از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره به
حروف و با درجه مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	۱ - فصل اول: کلیات
۲	۱-۱- بیان مسئله تحقیق.....
۵	۲-۱- انگیزه و اهداف تحقیق.....
۹	۳-۱- اهمیت موضوع تحقیق.....
۱۱	۴-۱- سؤالات و فرضیه تحقیق.....
۱۱	۱-۴-۱. سؤال اصلی.....
۱۱	۲-۴-۱. سؤالات فرعی.....
۱۱	۳-۴-۱. فرضیه.....
۱۲	۵-۱- متغیرهای تحقیق.....
۱۲	۶-۱- روش تحقیق.....
۱۳	۷-۱- روش گردآوری اطلاعات.....
۱۳	۸-۱- ابزارهای اندازه گیری تحقیق.....
۱۵	۹-۱- پیشینه و ادبیات تحقیق.....
۱۹	۱۰-۱- تعریف مفاهیم.....
۲۹	۱۱-۱- محدودیت‌ها و مشکلات تحقیق.....
۳۰	۱۲-۱- سازماندهی تحقیق.....
	۲ - فصل دوم: مبانی نظری
۳۳	۱-۲- مقدمه.....
۳۴	۲-۲- وابستگی متقابل.....
۳۴	۱-۲-۲. شکل گیری نظریه ی وابستگی متقابل.....
۳۵	۲-۲-۲. مفهوم وابستگی متقابل.....
۳۸	۳-۲-۲. مفروضات نظریه وابستگی متقابل.....
۴۰	۴-۲-۲. وابستگی متقابل پیچیده.....

- ۴۵.....۵-۲-۲ وابستگی متقابل و دولت ملی
- ۴۷.....۶-۲-۲ وابستگی متقابل و عصر ارتباطات
- ۵۱.....۷-۲-۲ وابستگی متقابل و جهان گرایی
- ۵۴.....۸-۲-۲ شاخصهای جدید جهان گرایی

۳- فصل سوم: بررسی قدرت نرم، علم و فناوری و سیاست خارجی

- ۶۱.....۱-۳-۱ مقدمه
- ۶۲.....۲-۳-۱ قدرت نرم
- ۶۴.....۳-۳-۱ علم و فناوری و قدرت نرم
- ۶۷.....۴-۳-۱ قدرت هوشمند
- ۷۱.....۵-۳-۱ قدرت ملی و سیاست خارجی
- ۷۳.....۶-۳-۱ جهانی شدن و سیاست خارجی
- ۷۵.....۷-۳-۱ سیاست خارجی و ساختار بین المللی
- ۷۸.....۸-۳-۱ متغیرهای مؤثر در سیاست خارجی
- ۸۰.....۹-۳-۱ سیاست خارجی توسعه گرا
- ۸۲.....۱۰-۳-۱ سیاست خارجی مطلوبیت محور - محدودیت محور
- ۸۴.....۱۱-۳-۱ تصمیم گیری در سیاست خارجی
- ۸۸.....۱۲-۳-۱ مراجع تصمیم گیر در سیاست خارجی ایران

۴- فصل چهارم: دیپلماسی علم و فناوری

- ۹۶.....۱-۴-۱ مقدمه
- ۹۸.....۲-۴-۱ دیپلماسی عمومی
- ۱۰۲.....۱-۲-۴ دیپلماسی عمومی و دیپلماسی سنتی
- ۱۰۳.....۲-۲-۴ ساز و کارهای اعمال دیپلماسی عمومی
- ۱۰۶.....۳-۴-۱ دیپلماسی علمی
- ۱۰۸.....۴-۴-۱ دیپلماسی علم و فناوری و الزامات توسعه فناوری
- ۱۰۹.....۱-۴-۴ دیپلماسی علم و فناوری و انتقال فناوری

۱۱۳.....	۲-۴-۴. دیپلماسی علم و فناوری و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
۱۱۵.....	۳-۴-۴. دیپلماسی علم و فناوری و حمایت‌های توسعه‌ای
۱۱۹.....	۴-۴-۴. دیپلماسی علم و فناوری و تجاری‌سازی
۱۲۱.....	۵-۴. دیپلماسی علم و فناوری و تجارب سایر کشورها
۱۲۴.....	۱-۵-۴. کشورهای توسعه‌یافته
۱۳۲.....	۲-۵-۴. کشورهای در حال توسعه
۱۳۴.....	۶-۴. دیپلماسی علم و فناوری و دستگاه سیاست خارجی کشور
۱۳۶.....	۷-۴. موانع اصلی در توسعه دیپلماسی علم و فناوری
۱۳۸.....	۸-۴. دستاوردهای علمی و فناوری ایران
۱۴۲.....	۹-۴. دیپلماسی علم و فناوری و اسناد بالادستی

۵ - فصل پنجم: بررسی نقش و جایگاه دیپلماسی علم و فناوری در سیاست خارجی ج. ا. ایران

۱۴۸.....	۱-۵. مقدمه
۱۴۸.....	۲-۵. تجزیه و تحلیل یافته‌ها
۱۴۸.....	۳-۵. آمار توصیفی
۱۶۵.....	۴-۵. نتیجه‌گیری
۱۷۱.....	۵-۵. پیشنهادات
۱۷۳.....	منابع و مأخذ

فهرست جدول ها

صفحه	عنوان
۶۶.....	جدول ۳-۱- تقسیم بندی انواع قدرت و منابع آن.....
۶۹.....	جدول ۳-۲- انواع قدرت و ویژگیهای رهبران.....
۱۴۱.....	جدول ۴-۱- جایگاه ایران در رتبه بندی های جهانی علم و فناوری.....
۱۴۹.....	جدول ۵-۱ - سطح تحصیلات پاسخ دهندگان به پرسشنامه.....
۱۵۰.....	جدول ۵-۲- سابقه کاری پاسخ دهندگان به پرسشنامه.....
۱۵۱.....	جدول ۵-۳- حوزه کاری پاسخ دهندگان به پرسشنامه.....

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۱۳۹	نمودار ۴-۱- چهل کشور برتر در زمینه مقالات منتشره تحقیقاتی.....
۱۴۹	نمودار ۵-۱- سطح تحصیلات پاسخ دهندگان به پرسشنامه.....
۱۵۰	نمودار ۵-۲- سابقه کاری پاسخ دهندگان به پرسشنامه.....
۱۵۱	نمودار ۵-۳- حوزه کاری پاسخ دهندگان به پرسشنامه.....
۱۵۲	نمودار ۵-۴- پاسخ به سؤال یک پرسشنامه.....
۱۵۲	نمودار ۵-۵- پاسخ به سؤال دو پرسشنامه.....
۱۵۳	نمودار ۵-۶- پاسخ به سؤال سه پرسشنامه.....
۱۵۳	نمودار ۵-۷- پاسخ به سؤال چهار پرسشنامه.....
۱۵۴	نمودار ۵-۸- پاسخ به سؤال پنج پرسشنامه.....
۱۵۴	نمودار ۵-۹- پاسخ به سؤال شش پرسشنامه.....
۱۵۵	نمودار ۵-۱۰- پاسخ به سؤال هفت پرسشنامه.....
۱۵۵	نمودار ۵-۱۱- پاسخ به سؤال هشت پرسشنامه.....
۱۵۶	نمودار ۵-۱۲- پاسخ به سؤال نه پرسشنامه.....
۱۵۶	نمودار ۵-۱۳- پاسخ به سؤال ده پرسشنامه.....
۱۵۷	نمودار ۵-۱۴- پاسخ به سؤال یازده پرسشنامه.....
۱۵۷	نمودار ۵-۱۵- پاسخ به سؤال دوازده پرسشنامه.....
۱۵۸	نمودار ۵-۱۶- پاسخ به سؤال سیزده پرسشنامه.....
۱۵۸	نمودار ۵-۱۷- پاسخ به سؤال چهارده پرسشنامه.....
۱۵۹	نمودار ۵-۱۸- پاسخ به سؤال پانزده پرسشنامه.....
۱۵۹	نمودار ۵-۱۹- پاسخ به سؤال شانزده پرسشنامه.....
۱۶۰	نمودار ۵-۲۰- پاسخ به سؤال هفده پرسشنامه.....
۱۶۰	نمودار ۵-۲۱- پاسخ به سؤال هجده پرسشنامه.....
۱۶۱	نمودار ۵-۲۲- پاسخ به سؤال نوزده پرسشنامه.....
۱۶۱	نمودار ۵-۲۳- پاسخ به سؤال بیست پرسشنامه.....

- نمودار ۵-۲۴- پاسخ به سؤال بیست و یک پرسشنامه..... ۱۶۲
- نمودار ۵-۲۵- پاسخ به سؤال بیست و دو پرسشنامه..... ۱۶۲
- نمودار ۵-۲۶- پاسخ به سؤال بیست و سه پرسشنامه..... ۱۶۳
- نمودار ۵-۲۷- پاسخ به سؤال بیست و چهار پرسشنامه..... ۱۶۳
- نمودار ۵-۲۸- پاسخ به سؤال بیست و پنج پرسشنامه..... ۱۶۴

فهرست شکلها

صفحه	عنوان
۸۷.....	شکل ۳-۱ مدل مفهومی توان تولید قدرت از علم و فناوری در کشورها.....
۱۱۲.....	شکل ۴-۱- مدل مفهومی فرایند انتقال فناوری.....
۱۶۶.....	شکل ۵-۱- مدل مفهومی نوآوری باز در دیپلماسی علم و فناوری.....

فصل اول:

کلیات

۱-۱- بیان مسئله تحقیق

پیشرفت یکی از هدف های بشر در طول حیاتش از بدو پیدایش تاکنون بوده است و در همین راستا در برهه های زمانی مختلف از ابزارهای گوناگون برای رسیدن به این مقصد بهره برده است. ضرورت های اجتماعی انسان و گسترش تعاملات در جوامع انسانی شکل و تنوع ابزار را افزایش داده است. سرعت رشد و توسعه در اواخر قرن بیستم در بسیاری از حوزه ها بسیار فراتر از باورهای انسان در عصر معاصر بوده و به گونه ای خود شگفتی آفرین محسوب می شود.

فناوری موتور محرک این پیشرفت به شمار می رود. با گسترش تعاملات میان جوامع بشری حتی مرزبندی های جغرافیایی نیز کمرنگ شده اند و این بدان سبب است که یکی از شاکله های اصلی فناوری، بعد مغز افزاری آن می باشد که با گذشت زمان سیالی و چرخش آن در عرصه جهانی مشهود می باشد و فراتر از زبان و اقلیم، خواستگاه های خود را برای ظهور دنبال می کند.

همکاریها در حوزه علم و فناوری از دیرباز به اشکال سنتی میان جوامع مختلف به چشم می خورده است ولی در هر عصر حاضر عمدتاً شکلی نهادینه به خود یافته است و به سبب زیرساختهای ارتباطی، شبکه های مختلفی از تحولات در این عرصه را رقم زده است.

استفاده از ابزارهای مختلف و ترکیب آنها با یکدیگر امری بوده است که بشر از ابتدا بدان پرداخته و با توجه به مقتضیات زمانی خود سعی نموده از آنچه در اختیار دارد بیشترین بهره را ببرد.

علم و فناوری به عنوان ابزار قدرت آفرین در تمامی ادوار امروزه در اشکال نوین خود از اثربخشی گسترده تری برخوردار شده است و با تأثیر آن در توسعه، پیشرفت و خلق ثروت، جایگاه ویژه ای را به خود اختصاص داده است.

عصر نوین دیپلماسی با ویژگی های مختص خود، فرصت های متعددی را برای گسترش تعاملات میان بازیگران عرصه های مختلف پدید آورده است. فضای تلفیقی دیپلماسی و علم و فناوری زمینه گسترده ای را میان متعاملان حوزه علم و فناوری و دیپلماسی و سیاست خارجی در سطوح مختلف در

اقصى نقاط دنيا پديد آورده است. لذا پرداختن به موضوع ديپلماسى علم و فناورى و داشتن نگاه ويژه بدان امرىست كه نظام سياسى هر كشور بايد بدان پرداخته و زمينه‌هاى بهره‌بردارى از اين فرصت‌ها را براى ذينفعان داخلى و خارجى خود فراهم نمايد.

نظام سياسى جمهورى اسلامى ايران نيز از اين قائده مستثنى نبوده و ضرورت دارد در حوزه‌هاى مختلف به اين امر بپردازد. حوزه سياست خارجى به عنوان زمينه اصلى تبادلات خارجى و بين‌المللى از مهمترين بسترهايى است كه نقش و جايگاه ديپلماسى علم و فناورى در آن بايد مورد توجه قرار گرفته و راهكارهاى توسعه آن براى ارتقاى منافع ملي تبين گردد. نگرش صرفاً سياسى در حوزه سياست خارجى جمهورى اسلامى ايران سبب خواهد شد بسيارى از مقوله‌هاى مهم كه در عصر كنوانى زمينه ساز گسترش تعاملات ميان كشورها مى باشند از جمله علم و فناورى مغفول واقع گردد. لذا با توجه به نقش جديد اين مولفه‌ها ضرورت دارد كه دست اندركاران حوزه سياست خارجى كشور، مبحث علم و فناورى كه توسعه كشور در جنبه‌هاى مختلف را در پى خواهد داشت مورد عنايت ويژه قرار داده و ساختارهاى نظام مندى را براى تحقق هم افزايى ميان سياست خارجى و ديپلماسى از يك سو و علم و فناورى و توسعه از سوى ديگر ايجاد نمايند.

تبين صحيح يك موضوع در شكل گيرى و شناخت آن بسيار موثر مى باشد لذا در اين فصل ضمن بيان مسئله تحقيق، اهداف و انگيزه پرداختن به موضوع ديپلماسى علم و فناورى مورد توجه قرار گرفته است. سپس با بيان سؤال و فرضيه تحقيق، پيشينه و ادبيات اين موضوع نيز طرح گرديده است. پس از تعريف مفاهيم، محدوديتهاى تحقيق نيز مطرح شده و سازماندهى تحقيق ترسيم شده است.

امروزه عمده چالشهاى بشرى شكلى بين‌المللى به خود گرفته و مباحث مربوط به انرژى، کاهش فقر، حفظ محيط زيست و افزايش صلح و امنيت از آن جمله هستند. فناورى به عنوان مؤلفه‌اى كه از بسيارى از حوزه‌هاى ديگر همچون اقتصاد، فرهنگ، امنيت و سياست تأثير مى پذيرد به گونه‌اى مؤثر در هر يك از اين حوزه‌ها نيز اثر کرده و در آنها تحولات عظيمى را سبب شده است.

در نتیجه این تعاملات میان این مؤلفه‌ها، فضاها، رشته‌های متنوعی تاکنون شکل گرفته است. دیپلماسی علم و فناوری را می‌توان مولودی در فضای میان رشتگی سیاست و علم و فناوری دانست که بدنبال ایجاد هم‌افزایی میان دیپلماسی و علم و فناوری است. کشورهای پیشرفته که عمدتاً دارای ساختاری سیستماتیک می‌باشند، در جهت ایجاد این هم‌افزایی این موضوع را مد نظر قرار داده و سیاستهای ویژه‌ای را نیز اتخاذ کرده‌اند. یکی از رویکردهای این موضوع، دیپلماسی برای علم و فناوری است که عبارتست از به‌کارگیری ابزار دیپلماسی برای توسعه علم و فناوری در کشور. دستگاه دیپلماسی کشور به عنوان سر حلقه ارتباطات دیپلماتیک و کانال اصلی روابط خارجی، مطلوبترین محمل برای عملیاتی ساختن این نگرش می‌باشد. توسعه همه جانبه و پیشرفت از اصول و اهداف عمده کشورهای می‌باشد و هر کشوری متناسب با سطح توسعه یافتگی و مقدرات خود با به‌کارگیری کلیه ابزارهای ممکن درصدد حفظ و ارتقای این سطح می‌باشد. نقش علم و فناوری در تحقق چنین توسعه‌ای امری بدیهی است. تأثیرپذیری مؤلفه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و امنیتی از مقوله علم و فناوری سبب شده است که این امر در تعاملات خارجی و بین‌المللی عصر حاضر نقش پررنگی را به خود اختصاص داده و هم‌افزایی گسترده‌ای را میان این مؤلفه‌ها شکل دهد. اگرچه نقش علم و فناوری به ویژه فناوری اطلاعات در دیپلماسی به انحاء مختلف مورد بررسی قرار گرفته، ولی نقش دیپلماسی در توسعه علم و فناوری مورد غفلت قرار گرفته است.

توسعه و پیشرفت در جهت افزایش رفاه و امنیت از طریق توسعه علم و فناوری ادبیاتی است که در قرن بیستم شکل گرفت و در قرن حاضر نیز کاملاً نظام یافته گردید. زنجیره علم تا ثروت، حلقه‌های متعددی دارد که ارتباط پویا میان آنها شرط حصول نتیجه می‌باشد و با افزایش تعاملات بین‌المللی در عصر حاضر الزاماً این حلقه‌ها جغرافیایی محور نخواهند بود. دانش، تخصص، سرمایه و بازار به سهولت از مرزها می‌گذرند و شبکه‌های متعددی را شکل می‌دهند.

هم‌افزایی میان دیپلماسی و علم و فناوری به طرق متفاوتی شکل می‌گیرد و بازیگران هر دو عرصه سیاست و علم و فناوری به تناسب اهداف و جایگاه خود از این روشها بهره می‌برند. در این عرصه که بازیگری مشترک بازیگران سیاسی و علم و فناوری در آن جلوه می‌کند، به هر میزانی که بازیگران

با شناخت و تعامل هم سو بتوانند میزان بهره مندی خود را بالا ببرند، موفق خواهند شد تا به اهداف موردنظر خود نائل شوند.

بدیهی است می توان براساس نتایج مکتسبه کشورها در تعاملات علم و فناوری خود با سایر کشورها و حتی سازمانهای بین المللی ضریب اشتراک و همسویی این بازیگران را مشخص نمود و به نظر می رسد ضریب این اشتراک در کشورهای توسعه یافته از کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته بالاتر باشد.

جایگاه دیپلماسی علم و فناوری در حوزه سیاست خارجی و به ویژه دستگاه دیپلماسی هر کشوری خود گواهی بر میزان این اشتراک و همسویی می باشد. زیرا دستگاه دیپلماسی هر کشور به عنوان پیشانی تعاملات خارجی هر کشور در عرصه های مختلف به شمار می رود.

بدیهی است با نظامند شدن دیپلماسی علم و فناوری در حوزه سیاست خارجی ج.ا. ایران و ارتقاء نقش و جایگاه آن در این حوزه و همچنین با در نظر داشتن تداوم سیاست داخلی و خارجی قطعاً توسعه علم و فناوری در کشور سرعت خواهد گرفت و از نتیجه ارتباطات خارجی و بین المللی علم و فناوری در بستر دیپلماسی علم و فناوری، رشد فعلی کشور در این حوزه نیز مضاعف خواهد شد. لذا در این تحقیق ضمن بررسی دیپلماسی علم و فناوری و نقش و جایگاه آن در حوزه سیاست خارجی ج.ا. ایران، سعی خواهد شد بر اساس نتایج مکتسبه، راهکارهایی برای نهادینه سازی این امر در کشور پیشنهاد گردد که عملیاتی نمودن آنها نیاز به اقدامات اجرایی فراتر از یک تحقیق دارد.

۱-۲- انگیزه و اهداف تحقیق

۱-۲-۱- سوق دادن توجهات به حوزه دیپلماسی علم و فناوری در کشور به ویژه در عرصه

سیاست خارجی

تلفیق ابزار دیپلماسی با سایر حوزه ها یکی از روشهای مرسوم در جهان می باشد که ضمن بررسی زوایای مختلف تعاملات آن حوزه با دیپلماسی درصدد افزایش ظرفیتهای هر دو حوزه و در نتیجه آن

کسب منافع بیشتر و مطلوب‌تر می باشد. مفاهیمی چون دیپلماسی رسانه‌ای، دیپلماسی ورزشی، دیپلماسی اقتصادی در دهه‌های اخیر شکل گرفته‌اند و در اذهان فعالان حوزه سیاست خارجی نقش بسته‌اند. در واقع از هم افزایی این ابزارهای تأثیرگذار در روابط با حوزه دیپلماسی، دیپلماسی فارغ از شکل کلاسیک خود مضامین و متدهای جدیدی را برای پیگیری اهداف سیاست خارجی کشورها در بر گرفته است. از تأثیرگذارترین ابزارهای عصر نوین می توان به علم و فناوری اشاره داشت. بدین سبب در سالهای اخیر تولد و رشد دیپلماسی علم و فناوری در خواستگاه‌های اصلی فناوری و کشورهای توسعه یافته صورت پذیرفته است و با توجه به چند وجهی بودن این موضوع، ابعاد گوناگون آن در حال بررسی بوده و شاید به گونه ای بتوان این مرحله را مرحله خلق ادبیات این حوزه در عرصه جهانی دانست. جمهوری اسلامی ایران نیز که توسعه و ارتقای توان علمی و فناوری کشور را یکی از اولویت‌های اصلی خود در برنامه‌های بلندمدت و اسناد بالادستی خود قرار داده از این قاعده مستثنی نخواهد بود. لذا ضروریست که اذهان فعالان این عرصه چه در قالب بازیگران عرصه سیاست خارجی و چه در قالب بازیگران عرصه علم و فناوری به این حوزه معطوف شده و ضمن بررسی زوایای مختلف امکان نقش‌پذیری‌های جدیدی از هر دو گروه مورد بررسی قرار گیرد. در واقع هر چه این تقریب اذهان به صورت عملی‌تری شکل بگیرد و شکاف موجود میان این بازیگران کاسته شود، پیاده سازی دیپلماسی علم و فناوری در کشور به ویژه در حوزه سیاست خارجی امکان پذیرتر و پربازده تر خواهد بود. تحقق فهم مشترک از این حوزه میان بازیگران داخلی هر دو عرصه سبب خواهد شد که در تعاملات خارجی و بین المللی نیز به نگاهی هم سو و مشترک دست یابند.

۱-۲-۲- شناسایی تواناییهای بالقوه در کشور در زمینه دیپلماسی علم و فناوری

اگر چه دیپلماسی علم و فناوری در کشور شناخته شده نمی باشد ولی این ضرورتاً بدان معنا نیست که زمینه های بالقوه برای بسط و پیاده سازی آن در کشور وجود ندارد. شناسایی و پایش اولین گام ورود به هر عرصه به ویژه عرصه های نوین می باشد. پیشینه تاریخی ایران، موقعیت ژئوپلیتیک، منافع اقتصادی، منابع انرژی و عوامل عمده بسیاری سبب شده تا ایران یکی از کانونهای اصلی توجهات در

حوزه دیپلماسی بین‌المللی باشد و این امر باعث شده تا میل و کشش برای حضور پررنگ‌تر در تعاملات جهانی و نقش‌پذیری بیشتر در این حوزه در میان عناصر داخلی فعال در حوزه سیاست خارجی رو به گسترش باشد. گرایش به اتخاذ دیپلماسی فعال در میان بازیگران حوزه سیاست خارجی یکی از زمینه‌های مستعد برای درک دیپلماسی علم و فناوری و تلاش برای عملیاتی نمودن آن می‌باشد. لذا شناسایی ارکان، سلسله مراتب و حوزه اختیارات بازیگران عرصه سیاست خارجی و همچنین سهم و میزان تأثیرپذیری و تأثیرگذاری آنان بر دیپلماسی علم و فناوری بسیار ضروری می‌باشد.

پتانسیل‌های کشور در زمینه علم و فناوری نیز از سوی دیگر مکمل مطلوبی برای ورود به حوزه دیپلماسی علم و فناوری می‌باشد. سابقه علمی ایرانیان، گرایش‌های علم‌اندوزی، برخورداری از منابع انسانی کارآمد، وجود زیرساخت‌های قابل قبول در حوزه علم و فناوری، دستاوردهای فناوری ایرانیان در داخل و خارج همگی از زمینه‌هایی است که تحقق این امر را ممکن می‌نماید. ولی با توجه به تعدد بازیگران این عرصه، ضرورت دارد ضمن شناسایی آنان، نقش و جایگاه آنها نیز در حوزه دیپلماسی تعیین شود تا بتوان در پیاده‌سازی دیپلماسی علم و فناوری در کشور به مطلوب‌ترین میزان هم‌افزایی دست یافت.

۱-۲-۳- ارائه راهکارهایی برای به فعلیت رساندن توانهای بالقوه در زمینه دیپلماسی علم

وفناوری

پس از سوق دادن اذهان عناصر اصلی فعال در حوزه دیپلماسی و علم و فناوری به عرصه تلفیقی و میان‌رشته‌ای دیپلماسی علم و فناوری ضرورت دارد با اتخاذ راهکارهایی، اختلاف فازی موجود میان عرصه فعالیت و عرصه مکمل را پوشانده و زمینه را برای درک متقابل و نقش‌پذیری جدید فراهم نمود. به کارگیری روش‌های گوناگون برای آشناسازی سیاست‌سازان، سیاست‌گذاران و مجریان سیاست خارجی کشور با حوزه علم و فناوری و ظرفیتهای آن برای بکارگیری در عرصه سیاست خارجی، هم به عنوان یک ابزار و هم به عنوان یک بستر از مواردی است که باید بدان توجه کرده و به شکل عملی نیز زمینه‌های پیاده‌سازی آن را در کشور ارائه نمود. متقابلاً نیز باید ظرفیت فعالان عرصه علم و

فناوری را در حوزه دیپلماسی به فعلیت رساند. ایجاد راهکارهایی برای حضور موثرتر فعالان عرصه علم و فناوری در حوزه دیپلماسی و همچنین بهره‌گیری از قابلیت‌های ظرف دیپلماسی برای خلق فرصت‌های جدید در حوزه علم و فناوری از مواردیست که باید بدان توجه جدی گردد. بدیهی است بهترین راهکارها، راهکارهایی است که با مشارکت بازیگران اصلی که در بطن فعالیتها حضور دارند صورت پذیرد و شاید گام اول برای نیل بدین مقصود ایجاد سوال در ذهن این بازیگران باشد که بی شک به پاسخ‌های مطلوب تر و کارشناسانه ای منجر خواهد شد.

۱-۲-۴- بررسی مکانیزم‌های ممکن برای ایجاد هم افزایی میان حوزه دیپلماسی و حوزه علم و

فناوری

شکاف وجود میان عناصر فعال در حوزه دیپلماسی و علم و فناوری صرفاً شکاف ذهنی نمی‌باشد که بتوان آن را با خلق ادبیات و تقریب اذهان مرتفع نمود. فقدان مکانیزم‌های لازم برای تعامل مؤثر این دو گروه به ویژه با رویکرد هم افزایی از مهمترین مباحثی است که در این زمینه باید بدان پرداخته شود. فقدان قوانین کاربردی و ضمانت‌های اجرایی آن، ضرورت شکل‌گیری عناصر واسطه، نقش پذیریه‌های مکمل بخشهای خصوصی و دولتی و تدوین مکانیزم‌های بازخوردگیری و ارزیابی میزان هم‌افزایی از جمله مباحث کلیدی است که باید مورد توجه قرار گیرند. از جمله نکات مهمی که برای تحقق هم‌افزایی میان این دو گروه باید بدان توجه شود بررسی موانع موجود و چگونگی مرتفع کردن آنها می‌باشد. جایگاه کشور به عنوان یک کشور در حال توسعه و گذار با تمامی ویژگیهای این دست کشورها، از جمله ضریب پایین‌تری از همگرایی در بسیاری از امور، الزام ایجاد مکانیزم‌های ساختارگرا، غیر بروکراتیک و هم سوگر را دو چندان می‌کند.

۱-۲-۵- تأکید بر بکارگیری و نقش اثرگذار دیپلماسی علم و فناوری در تسریع روند توسعه علم

و فناوری در کشور.

توسعه واژه ای فراگیر می‌باشد ولی بی شک یکی از عوامل توسعه یافتگی هر کشور میزان پیشرفت آن در عرصه علم و فناوری است. علم و فناوری با بالاترین نرخ ارزش افزوده، از قدرتمندترین

موتورهای توسعه می باشند. هر چه چرخه علم و فناوری به صورت کامل دیده شود، خلق ثروت و ارزش را در پی خواهد داشت و ناکارآمدی این ابزار در کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته، حلقه های مفقوده این چرخه می باشند. دیپلماسی علم و فناوری یکی از حلقه های واسطه مفقوده این چرخه می باشد. توسعه علم و فناوری یک امر داخلی نیست که بتوان آن را به صورت محصور رشد داد. لازمه رشد و توسعه در این حوزه گسترش تعاملات خارجی و بین‌المللی می‌باشد. این تعاملات دو سویه، چه در قالب گیرنده و چه در قالب دارنده علم و فناوری در بستر دیپلماسی و با ابزار دیپلماسی علم و فناوری تقویت شده و رشد و توسعه را در سطوح مختلف علم و فناوری پی ریزی خواهد نمود. در حال حاضر در کشور نه تنها هم‌افزایی نظامندی میان فعالان و بازیگران عرصه دیپلماسی و عرصه علم و فناوری به چشم نمی خورد بلکه در بسیاری از حوزه‌ها به عنوان محورهایی متقارن اثرات یکدیگر را خنثی می کنند. توسعه علم و فناوری هر یک کشور منوط به توسعه و رشد در شاخص هایی موثر در آن از جمله منابع انسانی، سرمایه گذاری، بازار، مشارکت بخش‌های مختلف و توسعه زیرساخت های لازم می باشد. با توجه به اینکه عمده این مولفه ها در مرزهای جغرافیایی محصور نبوده و هم امکان تأمین و هم نشر آن در فراتر از مرزها و در قالب همکاریها و تعاملات خارجی و بین‌المللی قابل پیاده سازی می باشد، نقش دیپلماسی علم و فناوری در این تعاملات بسیار ویژه خواهد بود.

۱-۳- اهمیت موضوع تحقیق

علی رغم تمایل موجود در هر دو گروه فعال در عرصه سیاست خارجی و علم و فناوری در کشور برای همکاری با یکدیگر، به دلیل برخورداری از مهارتهای مختلف، فضای فکری متفاوت، میزان متفاوت تغییر و تحولات در حوزه فعالیت و همچنین درک متفاوت از تعاملات خارجی و بین‌المللی، شکاف ذهنی میان این دو گروه وجود دارد و به نوعی درک متناسب یکدیگر را نداشته و در نتیجه فضای همکاری آنها تقلیل یافته و امکان هم‌افزایی در همکاری مشترک به سختی به چشم می خورد